Archive of SID

فصلنامه علمی پژوهشی
دانش مالی تحلیل اوراق بهادار
سال دوازدهم، شماره چهل‌ویکم
بهار ۱۳۹۸

رتبه‌بندی بانک‌های ایران از منظر حاکمیت شرکتی با تاکید به وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های آن

مرضیه نوراحمدی[۱]
علی مهدوی پارسا[۲]

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۱/۲۹ تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۸/۲۰

چکیده

امروزه نقش حاکمیت شرکتی در جهان شرکتی روز به روز اهمیت بیشتری پیدا نموده است. به همین علت پژوهشگران سراسر جهان توجه زیادی به توسعه و آزمون قوانین موجود و جدید حاکمیت شرکتی می‌نمایند. هیات مدیره، بدلیل اینکه یک مکانیسم کلیدی برای کاهش تعارض بین سهامداران و مدیران، برای اجتناب از تعارض منافع بین بانک و تنظیم‌کننده قوانین می‌باشد، به عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد موثر حاکمیت شرکتی در نظر گرفته می‌شود. هدف از این پژوهش بررسی و رتبه‌بندی وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های ۳۶ بانک و موسسات اعتباری فعال در نظام بانکداری بدون ربای ایران از منظر حاکمیت شرکتی می‌باشد. در این مقاله پس از بررسی ادبیات مربوط به هیات مدیره و کمیته‌ها و تحقیقات پیشین در خصوص این موضوع، به استخراج وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های بانک‌ها در ایران پرداخته و سطح اهمیت این موضوع در بانک‌های ایرانی را ارزیابی نموده و در نهایت بانک‌های ایران را بر این اساس رتبه‌بندی می‌نماییم. روش پژوهش مورد استفاده در این پژوهش تحلیل محتوا می‌باشد. نتایج تحقیق نشان‌دهنده وضعیت نامناسب هیات مدیره و کمیته‌های آن در بانک‌های دولتی و برخی از بانک های خصوصی و وضعیت مناسب در اغلب بانک‌ها و موسسات خصوصی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: حاکمیت شرکتی، هیات مدیره، کمیته‌های بانکی، بانکداری اسلامی، افشاء.

۱- کارشناسی ارشد مدیریت مالی، دانشگاه تهران(پردیس فارابی قم)؛ ایران. (نویسنده مسئول) nourahmadim@yahoo.com
۲- دکتری مدیریت مالی، دانشگاه امام صادق ع، تهران، ایران. alimahdaviparsa@gmail.com

www.SID.ir

Archive of SID

۱- مقدمه

امروزه نقش حاکمیت شرکتی در شرکت‌های بزرگ جهان روز به روز اهمیت بیشتری پیدا می‌نماید. به همین دلیل است که دانشگاهیان در سراسر جهان توجه بیشتری بر توسعه و آزمون شیوه‌های موجود و فعالیت‌های جدید حاکمیت شرکتی می‌نمایند. تکامل قوانین جدید و مقررات حکومت دستاورد قابل توجه این تحقیقات و فعالیت‌ها می‌باشد، اما هنوز شکاف عظیمی بین توسعه مقررات حاکمیت شرکتی جدید برای کشورهای توسعه نیافته وجود دارد که نیاز دارند که بزودی بتوانند به بهترین عملکرد بازار دست پیدا نمایند. البته، جهان امروز به عنوان یک دهکده جهانی شناخته شده است اما هیچ‌کس نمی‌تواند مجموعه قوانین جدید حکومت را برای هر بخش از جهان اعمال نماید. به دلیل تفاوت‌های فرهنگی، محیط مالی متفاوت، و چارچوب قانونی ناهمگن کشورها، باعث می‌شود که این گونه مقررات قابل استفاده برای هر کشوری نباشد. در شرکت‌های بزرگ جهان امروزه هر کشور مجموعه قوانین حاکمیت شرکتی مخصوص خود را دارا می‌باشد. روند تکامل قوانین حاکمیت شرکتی از کشورهای توسعه یافته آغاز شده و به تدریج در کشورهای در حال توسعه نیز به تصویب رسید(مالک و همکارانش،۲۰۱۴، ص ۱۳۹۵).

سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) حاکمیت شرکتی را این‌گونه تعریف نمود:" حاکمیت شرکتی شامل مجموعه روابط بین مدیریت شرکت، هیات مدیره آن، سهامدارانش و سایر ذی‌نفعانش می‌شود. همچنین حاکمیت شرکتی ساختاری را فراهم می‌نماید که از طریق آن اهداف شرکت تعیین می‌شود، و به معنای دستیابی به اهداف و نظارت بر عملکرد تعیین می‌شود". کمیته کادبری (۱۹۹۲) حاکمیت شرکتی را بدین صورت تعریف می‌نماید: " سیستمی که شرکت‌ها از طریق آن هدایت و کنترل می‌شوند"(مالک و همکارانش ،۲۰۱۴، ص ۱۳۹۶).

رابطه بین حاکمیت شرکتی و اندازه هیات مدیره و عملکرد شرکت و کمیته‌های هیات مدیره، مساله‌ای اساسی برای پژوهشگران می‌باشد.

نتایج تحقیقات آکادمیک نشان می‌دهد که اندازه هیات مدیره بزرگ باعث مشکل هماهنگی میان اعضا می‌شود. جنسون (۱۹۹۳) پیشنهاد نمود که اندازه هیات مدیره در ایالت متحده تمایل به بزرگ بودن دارد اما تعداد آن نباید بیشتر از ۸ نفر باشد. به عبارت دیگر، یک معاوضه بین هزینه هماهنگی و ایده‌های آینده‌نگر وجود دارد (مالک و همکارانش،۲۰۱۴، ص ۱۳۹۶).

در این پژوهش به بررسی وضعیت حاکمیت شرکتی با توجه به اندازه هیات مدیره و کمیته‌های بانکی در نظام بانکدارای اسلامی ایران می‌پردازیم.

در راستای بررسی مساله فوق ساختار پژوهش به صورت زیر می‌باشد:

در بخش دوم به بررسی تحقیقات پیشین در خصوص حاکمیت شرکتی پرداخته، سپس به ادبیات نظری در خصوص هیات مدیره و انواع کمیته‌های آن می‌پردازیم و در بخش سوم به روش شناسی پژوهش و بررسی و تحلیل وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های بانک‌های ایران پرداخته و در بخش چهارم بانک‌ها را بر این اساس رتبه‌بندی می‌نماییم. سپس در بخش پنجم به نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات خود در راستای گسترش این موضوع برای پژوهش‌های آتی می‌پردازیم.

در ادامه به بررسی تحقیقات انجام شده در خصوص حاکمیت شرکتی با تمرکز بر توجه به وضعیت هیات مدیره و کمیته‌ها در بانک‌ها می‌پردازیم.

۲- پیشینه پژوهش و مبانی نظری

۲-۱- پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش‌های خارجی انجام شده به شرح جدول شماره یک و در ادامه پیشینه پژوهش‌های داخلی ارائه گردیده است.

www.SID.ir

Archive of SID

جدول (۱) پیشینه پژوهش های انجام شده در خارج

پژوهشگر(ان)، سال	عنوان مقاله	روش و نتایج
تائو و هات چینسون (۲۰۱۳)	حاکمیت شرکتی و مدیریت ریسک: نقش مدیریت ریسک و کمیته جبران خدمات	✓ این مطالعه شامل ۷۱۱ مشاهده تجربی بخش‌های مالی شرکت‌ها ✓ هماهنگی مدیریت ریسک و کمیته جبران خدمات، عدم تقارن اطلاعاتی را کاهش می‌دهد. ✓ ترکیب کمیته ریسک و جبران خدمات، رابطه مثبتی با ریسک دارد، که به نوبه خود با عملکرد شرکت مرتبط می‌باشد ✓ عدم تقارن اطلاعات زمانی که مدیر عضو هر دوی کمیته ریسک و جبران خدمات باشد کاهش می‌یابد، که ارتباط منفی بین ریسک و عملکرد شرکت‌های با ریسک بالا را تعدیل می‌نماید
چوی و همکارانش (۲۰۱۴)	کمیته حسابرسی، حاکمیت شرکتی، و ثروت سهامداران: شواهدی از کره	✓ به‌طور کلی قیمت سهام با تعیین کمیته حسابرسی افزایش می‌یابد ✓ استقلال و سواد مالی اعضای کمیته حسابرسی رفتارهای فرصت طلبانه را کاهش بدهد ✓ خصوصیات کمیته حسابرسی، حاکمیت شرکتی موجود را تقویت یا تضعیف می‌نماید.
مالک و همکارانش (۲۰۱۴)	نقش اندازه هیات مدیره در حاکمیت شرکتی و عملکرد شرکت با استفاده از روش پارتو، آیا این یک پدیده فرهنگی است؟	✓ از ۱۴ بانک تجاری پاکستان در برای دوره زمانی ۲۰۱۲-۲۰۰۸ بر اساس عملکرد این بانک‌ها استفاده شده است ✓ رابطه مثبت و معنی‌داری بین اندازه هیات مدیره و عملکرد شرکت وجود دارد ✓ اندازه هیات مدیره بزرگ می‌تواند عملکرد بانک‌های پاکستان را افزایش بدهد.
عبداله و همکارانش (۲۰۱۴)	عملکرد افشا حاکمیت شرکتی بانک-های اسلامی: مطالعه موردی بانک-های اسلامی در جنوب شرقی آسیا و منطقه شورای همکاری خلیج فارس	✓ روش تجربی شامل تجزیه و تحلیل مقطعی داده‌های افشا شده از گزارش سالانه بانک‌های اسلامی در منطقه جنوب شرقی آسیا و منطقه شورای همکاری خلیج فارس در سال ۲۰۰۹، برای ۶۷ بانک اسلامی می‌باشد. ✓ ترکیب CG و خصوصیات هیات مدیره نظارت شریعت (SSB) رابطه مثبتی با افشا داوطلبانه CG دارد. ✓ افشا داوطلبانه CG رابطه منفی با سطح سرکوبی سیاسی و مدنی دارد. ✓ اندازه، کد قانونی کشور رابطه مثبتی با افشا داوطلبانه CG دارد.
لئونگ و همکارانش (۲۰۱۴)	هیات مدیره و استقلال کمیته هیات مدیره، عملکرد شرکت، و تمرکز مالکیت خانوادگی: تجزیه و تحلیلی براساس شرکت‌های هنگ کنگ	✓ هیچ ارتباط قابل توجهی بین استقلال هیات مدیره یا کمیته‌های هیات مدیره و عملکرد شرکت‌های خانوادگی وجود ندارد، در حالی‌که استقلال هیات مدیره با عملکرد شرکت در شرکت‌های غیر خانوادگی تاثیر مثبتی دارد.
آمیکو (۲۰۱۴)	اجرای حاکمیت شرکتی در شرق میانه و آفریقا، شواهد و اولویت‌ها	✓ این مقاله توصیه‌های سیاسی در جنبه‌های خاصی از چارچوب دولتی از قبیل روابط با اشخاص وابسته و مسئولیت اعضای هیات مدیره که –اگر بهتر تنظیم شود- می‌تواند منجر به اجرای حاکمیت شرکتی به طور موثر گردد می‌پردازد.
موریا (۲۰۱۵)	مقاله تجزیه و تحلیل همبستگی بین حاکمیت شرکتی و عملکرد مالی بخش بانکی با استفاده از پارامتر تخمین	✓ رابطه قوی بین متغیرهای دولت و عملکرد مالی بانک‌های اسلامی وجود دارد، که رابطه مثبتی بین ارتباط بین بازده دارایی‌ها و ترکیب هیات مدیره، اندازه اعضای هیات مدیره، تعداد کمیته‌ها در شورا، همانند تعداد اعضای هیات مدیره شریعت وجود دارد، در حالی‌که روشن است که ارتباط منفی بین بازده دارایی‌ها و تمرکز مالکیت وجود دارد.
چانگونی و	نقش عملکرد حسابرسی داخلی در	✓ این مطالعه از نمونه‌گیری لایه‌ای تصادفی در شناسایی ۸۹ پاسخ دهندگان

www.SID.ir

Archive of SID

پژوهشگر(ان)، سال	عنوان مقاله	روش و نتایج
همکارش (۲۰۱۵)	ارتقا حاکمیت شرکتی موثر بانک‌های تجاری در کنیا	استفاده نمود. ✓ عملکرد حسابرسی داخلی نقش مثبت و مهمی در ارتقا حاکمیت شرکتی موثر بانک‌های تجاری در کنیا ایفا می‌کند.
سمیر (۲۰۱۵)	فعالیت‌های افشا و عملکرد حاکمیت شرکتی بانک‌های اسلامی در کشور-های شورای همکاری خلیج فارس GCC	✓ از روش تجزیه و تحلیل محتوا۱ بر روی گزارش‌های سالانه ۲۷ بانک به مدت ۳ سال (۲۰۱۳-۲۰۱۱) استفاده نمود، ساختار شاخص ترکیبی از ۶ مکانیزم مهم حاکمیت شرکتی ، به نام‌های، ساختار هیات مدیره، مدیریت ریسک، شفافیت و افشا، کمیته حسابرسی، هیات نظارت شریعت و دارندگان حساب سرمایه‌گذاری تشکیل می‌شود. ✓ بانک‌های اسلامی با سطوح بالاتر افشا حاکمیت شرکتی عملکرد بالاتری از بازده دارایی‌ها بازده حقوق صاحبان سهام را ارائه می‌دهند
عبداله و همکارانش (۲۰۱۶)	تاثیر ترکیب هیات مدیره، مالکیت و نقش دوگانه مدیر عامل بر کیفیت حسابرسی: شواهدی از مالزی	✓ که دو متغیر مستقل دارای ارتباط قابل توجهی با اندازه شرکت حسابرسی دارد. آن دو متغیر هیات مدیره مستقل و مالکیت نهادی غیر مالی می‌باشد. ✓ مالکیت مدیران اجرایی و مدیر عامل شرکت ارتباط منفی اما بی معنی با کیفیت حسابرسی دارد. ✓ که هر دوی هیات مدیره مستقل و مالکیت نهادی عوامل مهم و تاثیر گذار بر عملکرد شرکت‌های مالزیایی می‌باشد.
آرارت و همکارانش (۲۰۱۶)	تاثیر حاکمیت شرکتی بر ارزش شرکت و سودآوری: شواهدی از سری زمانی کشور ترکیه	✓ به مطالعه شیوه اداره امور حاکیت شرکتی شرکت‌های عمومی ترکیه در طول دوره زمانی ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۲ ، با تکیه بر جمع آوری داده‌ها و پوشش اکثر شرکت‌های ذکر شده می‌پردازند. ✓ آن‌ها شاخص حاکمیت شرکتی TCGI که متشکل از ساختار هیات مدیره، فرایند هیات مدیره، افشاء، مالکیت، و حقوق صاحبان سهام را ایجاد نمودند.

مقوله وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های بانکی از جمله موضوعاتی است که کمتر مورد توجه محققین داخلی قرار گرفته است. هر چند در خصوص حاکمیت شرکتی پژوهش‌هایی انجام شده است ولی در مورد وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های بانکی، بانک‌های ایران پژوهشی صورت نگرفته است. در زیر به اهم پژوهش‌های انجام شده در خصوص حاکمیت شرکتی در ایران می‌پردازیم.

قالیباف اصل و رضائی (۱۳۸۷) در پژوهش خود با انتخاب ۷۲ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، طی دوره زمانی ۱۳۸۴-۱۳۸۲به بررسی تاثیر ترکیب هیات‌مدیره بر عملکرد شرکت پرداخته اند. نتیاج پژوهش آن‌ها نشان داد که، بین نسبت اعضای غیرموظف و هیچ یک از معیارهای عملکرد، رابطه معناداری وجود ندارد. یافته‌های جنبی تحقیق نشان می‌دهد که: بین اهرم مالی و نرخ بازده حقوق صاحبان سهام ارتباط معکوس معناداری وجود دارد. بین اندازه شرکت و حاشیه سود خالص، ارتباط مثبت معناداری وجود دارد.بین اندازه شرکت و حاشیه سود ناخالص، ارتباط مثبت معناداری وجود دارد.

حساس یگانه و داداشی (۱۳۸۹) در این پژوهش، تاثیر برخی از این مکانیزم‌ها بر تصمیمات حسابرسان مستقل، مورد بررسی قرار گرفته است. هدف از انجام این تحقیق، تعیین تاثیر مکانیزم‌های حاکمیتی همچون ساختار هیات مدیره شرکت، حسابرسی داخلی (مکانیزم‌های نظارتی درون‌سازمانی حاکمیت شرکتی)، سهامدار عمده و سرمایه‌گذاران نهادی (مکانیزم‌های نظارتی برون سازمانی حاکمیت شرکتی) بر روی تصمیمات و برنامه‌ریزی‌های حسابرسان مستقل

www.SID.ir

Archive of SID

همچون ارزیابی ریسک ذاتی، ریسک کنترل، میزان و زمان‌بندی آزمون‌های محتوا بوده است.

۲-۲- مبانی نظری

۲-۲-۱- تعریف حاکمیت شرکتی

حاکمیت شرکتی به رابطه موجود بین شرکت و سهامدارن اشاره می‌نماید که به تعیین و کنترل جهت استراتژی شرکت و عملکرد شرکت می‌پردازد. حاکمیت شرکتی خوب باید به‌منظور پیگیری اهدافی که در جهت منافع شرکت و سهامداران می‌باشد، مشوق‌هایی را برای هیات مدیره و مدیرت فراهم نماید تا به استفاده موثرتر از منابع شرکت بپردازند (احمد و همکارانش، ۲۰۱۶).

صندوق بین المللی پول(IMF) و سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD)در سال ۲۰۰۱ حاکمیت شرکتی را چنین بیان کرده اند: ساختار روابط و مسئولیت‌ها در میان یک گروه اصلی شامل سهامداران، اعضای هیئت مدیره و مدیر عامل برای ترویج بهتر عملکرد در رقابتی لازم جهت دستیابی به هدف‌های اولیه مشارکت.

۲-۲-۲- مولفه‌های اصلی حاکمیت شرکتی

نمای کلی از ادبیات بانکی نشان می‌دهد که ویژگی‌های اصلی حاکمیت شرکتی که در بسیاری از مطالعات مربوط به بانک‌های متعارف و اسلامی گزارش شده‌اند، عبارت‌اند از : هیات مدیره، مدیریت ریسک، شفافیت و افشا، کمیته حسابرسی، هیات نظارت اسلامی و دارندگان حساب سرمایه‌گذاری (سمیر، ۲۰۱۵، ص ۳).

در این پژوهش ما به بررسی هیات مدیره و کمیته‌های مدیریت ریسک و حسابرسی کلیه بانک‌ها و موسسات اعتباری و قرض الحسنه می‌پردازیم.

۲-۲-۳- هیات مدیره

- **تعریف هیات مدیره**

منظور گروهی از مدیران می‌باشد که نظارت می‌کنند؛ ساختار هیأت مدیره در کشورها متفاوت است. استفاده از کلمه «هیأت» در این سند شامل انواع الگوهای گوناگون ملی که در حال حاضر وجود دارند و یا آن‌هایی که به موجب قانون در هر حوزه قضایی تشکیل می‌شوند، می‌گردد (رهنمودهای اصول حاکمیت شرکتی برای بانک ها از انتشارات کمیته بال،ژانویه ۲۰۱۵، ص۵).

- **انواع هیات مدیره**

اعضای هیأت‌مدیره موظف می‌توانند مسئولیت‌های مدیریتی همانند مسئولیت مدیران در بانک اختیار نمایند؛ البته در صورتی که در حوزه قضایی آن‌ها این امر مجاز شمرده شده باشد (رهنمودهای اصول حاکمیت شرکتی برای بانک ها از انتشارات کمیته بال، ژانویه ۲۰۱۵، ص۵). هیأت‌مدیره غیرموظف، به کسی اطلاق می‌شود که مسئولیت مدیریتی در بانک ندارد و حق هیچ‌گونه نفوذ و دخالتی که در عرصه تصمیمات داخلی و خارجی، خط‌مشی و یا مالکیتی که مانع قضاوت بی‌طرافانه آن‌ها بر اعضای هیأت‌مدیره موظف شوند را ندارند (رهنمودهای اصول حاکمیت شرکتی برای بانک‌ها از انتشارات کمیته بال،ژانویه ۲۰۱۵، ص۶).

- **اهمیت هیات مدیره**

هیات مدیره، یک مکانیسم کلیدی برای کاهش تعارض بین سهامدران و مدیران می‌باشد، برای اجتناب از تعارض منافع بین بانک، تنظیم‌کننده قوانین، و به عنوان یکی از مهم‌ترین ابعاد موثر حاکمیت شرکتی در نظر گرفته می‌شود. علاوه بر این، هیات مدیره قدرت استخدام، خاتمه دادن، و جبران مدیریت ارشد را دارد. خصوصیات هیات مدیره، در مورد اندازه هیات مدیره، استقلال، ساختار و اثر بخشی، به‌طور گسترده به‌وسیله تحقیقات تجربی و نظری تحلیل شده است. مطالعات زیادی نشان داده‌اند که هیات مدیره بزرگتر، نظارت موثر را فراهم می‌نماید و بانک‌هایی با ناهمگنی بیشتر در تخصص‌ها، دانش و مهارت فراهم می‌نماید. بنابراین، هیات مدیره بزرگتر با عملکرد بالاتر در ارتباط می‌باشد. با این حال، تاثیر مثبت هیات مدیره بزرگ ممکن است مشکلات ارتباط، هماهنگی و فرآیند تصمیم‌گیری ضعیف‌تر را ایجاد نماید. با توجه به

www.SID.ir

Archive of SID

ترکیب هیات مدیره، به‌ویژه نسبت اعضای مستقل، مطالعات زیادی ارتباط قوی بین حضور خارجی‌ها و ارزش بانک دریافته‌اند. هیات مدیره با نسبت اعضای مستقل منجر به نظارت بهتر، مانند تخصص و دیدگاه-های گسترده‌تر می‌گردد. با این حال، با توجه به مطالعات دی آندرس و والنلادو (۲۰۰۸)، نسبت بیش از حد هیات مدیره غیر موظف می‌تواند به نقش مشاوره‌ای هیات مدیره آسیب بزند بدلیل آن‌که ممکن است از پیوستن مدیران بانک به هیات مدیره جلوگیری نمایند. یرمک (۱۹۹۶) و کلین (۱۹۹۸) پیشنهاد نمودند که درصد بالای هیات مدیره مستقل منجر به عملکرد ضعیف‌تر می‌گردد. خصوصیات هیات مدیره مستقل می‌تواند بوسیله جدایی نقش رئیس هیات مدیره و مدیر عامل شرکت (CEO) تحلیل شود (سمیر، ۲۰۱۵، ص ۳ و دارمدی، ۲۰۱۳، ص ۹).

رچنر و دالتون (۱۹۹۱) گزارش نمودند که شرکت با ساختار دوگانه مدیر عامل به‌طور مدوام بهتر از شرکت بدون ساختارمدیر عامل عمل می‌نماید. این مساله عملکرد داخلی هیات مدیره و به ویژه تداوم جلسات هیات مدیره بوسیله مطالعات حاکمیت شرکتی برجسته شده است. با توجه به نظر دی آندرس و والادو (۲۰۰۸) جلسات مکرر هیات مدیره، کنترل نزدیک بر روی مدیران از نزدیک، نقش مشاوره مربوط بیشتر، عواملی هستند که تاثیر مثبتی بر روی عملکرد دارند. تعداد کمیته‌های داخلی هیات مدیره بوسیله تحقیقات بررسی شده‌اند. هیات مدیره می‌تواند کمیته-های هیات مدیره (کمیته معرفی، کمیته پاداش، کمیته حسابرسی، کمیته نظارت بر ریسک و ...) را برای حمایت از عملکرد خود و هدایت نظارت مستقل شرکت گسترش بدهد (سمیر، ۲۰۱۵، ص ۴).

۲-۲-۴-کمیته‌ها

- **کمیته حسابرسی**

کمیته حسابرسی (AC) یکی از مهم‌ترین مکانیسم‌های حاکمیت شرکتی می‌باشد که مسئول تضمین این می‌باشد که اطلاعات بانک‌ها که برای سهامدارن، بستانکاران، سرمایه‌گذاران و سایر ذی‌نفعان به موقع منتشر می‌نمایند، مربوط، کافی و معتبر است (سرکار و همکارانش ۲۰۱۲). کمیته حسابرسی مسئولیت‌های زیادی دارد. مسئول پشتیانی از عملکرد حسابرسی داخلی و ارائه تخلفات مدیریت و دیگر مسائل مدیریتی مربوطه و مسائل مالی مرتبط با هیات مدیره می‌باشد (پتان و همکارانش، ۲۰۰۷).

کمیته حسابرسی همچنین مسئول افزایش و حفظ استقلال حسابرسان داخلی برای اینکه آن‌ها وظایف خودشان را انجام بدهند، می‌باشد. علاوه براین، بر اساس پژوهش سرکار و همکارانش (۲۰۱۲) کمیته حسابرسی تضمین می‌نماید که حسابرسی خارجی تمام اطلاعات لازم که برای انجام پروسه حسابرسی مستقل و موثر لازم است را دریافت می‌نماید و عملکرد حسابرسان خارجی منوط به فشارهای مدیریت داخلی شرکت نمی‌باشد. برای انجام چنین نقشی، استقلال، اندازه و تخصص مالی مسائل حیاتی برای این کمیته‌ها می‌باشد. در بسیاری از کشورها، مقررات الزام می‌نمایند که حداقل به اندازه دو سوم اعضای خود را حسابرس مستقل داشته باشند. بانک‌هایی که کمیته حسابرسی بزرگتری داشته‌اند کیفیت فرایند حسابرس بهتری داشته‌اند. در نتیجه کمیته حسابرسی بزرگتر می‌تواند به سطح بالاتری از افشا منجر گردد، بنابراین نظارت قوی‌تری را فراهم می‌نماید (اندرسون و همکارانش، ۲۰۰۴). همچنین اجباری هست که بمنظور درک مسائل فنی و کنترل مسائل مرتبط با حسابرسی داخلی و خارجی، اعضای کمیته یا حداقل یکی از آن‌ها باید دارای تخصص مالی یا حسابرسی باشد. در ادبیات ارتباط بین عوامل شرکتی مرتبط با حسابرسی و عملکرد شرکت ترکیب شده‌اند. کلین (۲۰۰۲) ارتباط منفی بین مدیریت و استقلال کمیته حسابرسی پیدا نمود. فرانکل و همکرانش (۲۰۰۲) نیز چنین نتیجه‌ای بدست آوردند. با این حال مطالعه براون و کلایر (۲۰۰۶) نشان می‌دهد که کمیته حسابرسی مستقل با عملکرد سود رابطه مثبتی دارد

www.SID.ir

Archive of SID

اما با عملکرد عملیاتی یا ارزش شرکت رابطه مثبت ندارد (سمیر، ۲۰۱۵، صص ۵-۴).

- **کمیته عالی ریسک**

برای مدیریت ریسک موثر در سطح بانک، هیات مدیره باید یک بخش مدیریت ریسک مستقل از واحد های دیگر بانک داشته باشد. این کمیته با اعضای مستقل خود ماموریت شناسایی، اندازه گیری، نظارت و کنترل انواع مختلف ریسک (بازار، اعتباری، نقدینگی، عملیاتی، حقوقی، تطبیق، شهرت) مطابق با بانکدرای اسلامی را بر عهده دارد. انتظار می رود که کمیته مدیریت ریسک به بهبود مدیریت ریسک و افزایش ارزش بانک کمک نماید. با این حال، این نتیجه در تحقیقات تایید نشده است (سمیر، ۲۰۱۵، ص ۴).

- **کمیته دارایی و بدهی**

کمیته دارائی وبدهی (ALCO) با هدف مدیریت منابع و مصارف ترازنامه با توجه به ریسک نرخ سود و ریسک نقدینگی زیر نظر هیات مدیره و با ترکیب مدیر عامل یا جانشین و معاونت های مرتبط تشکیل می گردد (گزارش فعالیت هیات مدیره بانک انصار، سال۹۴، ص۳۰).

- **کمیته جبران خدمات**

امکان نظارت بر حقوق و مزایای مدیریت ارشد و دیگر کارکنان کلیدی را فراهم آورده؛ اطمینان می‌دهد جبران خدمات کارکنان با فرهنگ، اهداف، استراتژی و محیط کنترلی بانک (درست همان گونه که در تنظیم خط مشی جبران خدمات کارکنان منعکس شده است) همخوانی دارد (ارجمند، ۱۳۸۸،ص۲۲).

- **کمیته انتصابات و جبران**

میزان کارآمدی هیات مدیره را مورد ارزیابی قرار داده؛ فرآیند تعویض و جایگزینی اعضای آن را هدایت می‌نماید. اعضای غیر موظف هیات مدیره و نیز دیگر اعضای این هیات که از دانش و مهارت‌های لازم برخوردارند می‌توانند نقش مهمی را در این قبیل کمیته‌های وابسته به هیات مدیره ایفا نمایند(ارجمند، ۱۳۸۸،ص۲۲).

هدف کمیسیون توسعه سرمایه‌های انسانی و جبران خدمات: برنامه‌ریزی در راستای انتخاب، جانشین پروری، آموزش و نگهداشت سرمایه‌های انسانی به منظور خلق ارزش پایدار در جهت تحقق اهداف و سیاست‌های بانک (گزارش فعالیت هیات مدیره بانک سامان۹۴، ص۳۲).

- **کمیته تطبیق و مبارزه با پول شویی**

هدف از تشکیل این کمیته پیشگیری و تشخیص عملیات مشکوک مشتریان و جلوگیری از ارائه خدمات بانکی به مشتریان دارای عملیات مجرمانه پول شویی می‌باشد. از مهم‌ترین وظایف و اختیارات آن شامل انتخاب راهبرد مبارزه با پول‌شویی برای شعب، کنترل عملیات مشکوک از طریق نظارت بر عملکرد شعب، ارائه گزارش دوره‌ای بر اساس ضوابط ابلاغی بانک مرکزی، دریافت گزارش روزانه عملیات مشکوک توسط شعب، بررسی شیوه‌های مورد استفاده پول‌شویان در سیستم بانکی و ارائه راهکار برای شناسایی بهتر و تعامل با واحدهای مبارزه با پول شویی در سایر بانک‌ها و استفاده متقابل از تجربیات آن‌ها می‌باشد(گزارش فعالیت هیات مدیره بانک انصار، سال ۹۴، ص۳۱).

- **کمیته مدیریت ریسک اعتباری**

یکی از مهم‌ترین برنامه‌های کمیته عالی مدیریت ریسک، مدیریت ریسک اعتباری می‌باشد، که وظایف زیر را برعهده دارد:

- ✓ امکان سنجی استفاده از الگوهای آماری در جهت ایجاد نظام رتبه‌بندی مشتریان اعتباری بانک
- ✓ تدوین الگوی نرم افزاری قضاوتی برای اعتبار سنجی مشتریان حقیقی و حقوقی تا سطح شعب ممتاز
- ✓ تدوین الگوی تعیین حدود اختیارات ارکان اعتباری مبتنی بر ریسک تا سطح مدیریت مناطق بانک
- ✓ تدوین نظام‌نامه تسهیلات بانک بصورت کامل و منسجم تحت یک مجلد و به‌روز رسانی دوره‌ای آن

www.SID.ir

Archive of SID

- ✓ برنامه‌ریزی جهت متنوع‌سازی پرتفوی اعتباری جهت تناسب میزان ریسک با سودآوری منطقی آن
- ✓ انتقال و آموزش نیروهای مستعد بانک، جهت امور اعتباری و ارجاع بررسی تسهیلات کلان و حساس به کارشناسان اعتباری با درجات و تخصص بالاتر (گزارش فعالیت هیات مدیره بانک ایران زمین، سال ۹۴،ص۱۱).

➢ **کمیته آیین نامه‌ها و دستورالعمل‌ها**

این کمیته با هدف تسریع و تسهیل در فرآیند تهیه، تدوین، اصلاح و ابلاغ بخشنامه ها، دستورالعمل ها و فرم های بانک و بهبود و اثر بخشی کامل تر روش های انجام کار در واحدهای مختلف بانک تشکیل شده است (گزارش فعالیت هیات مدیره بانک خاورمیانه، سال۹۴، ص۱۵).

➢ **کمیته فناوری اطلاعات**

معاونت فناوری اطلاعات: بی‌تردید نقش محوری صنعت بانکداری در کارکرد نظام‌های اقتصادی انکار ناپذیر است. در کشورهای صنعتی نقش بانک‌ها طی دهه‌های اخیر با سرعت چشم‌گیری متحول شده و ابزارهای جدید همراه با فناوری نوین در خدمت صنعت بانکداری درآمده است و در این راستا ارایه خدمات و محصولات نوین ضمن بهبود کیفیت در این محصولات و خدمات، سرنوشت فعالان این صنعت را رقم می‌زند. لذا ایفای صحیح نقش هر واحد سازمانی، در نحوه ارائه خدمات حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات موثر بوده و بالعکس ارائه خدمات مناسب توسط این حوزه موجب بالا رفتن سطح کیفی سازمان‌ها می‌شود.

امروزه خدمات ثابت و مشخص بانک‌ها به دلایل مختلف از جمله تغییرات گسترده فناوری، تغییرات در شکل و فرم نیازمندی‌های مشرتیان، زمان پاسخگویی، محل پاسخگویی و کیفیت ارائه خدمات تغییر عمده‌ای یافته و بر اساس این تغییرات عوامل موفقیت بانک‌های کنونی در ایجاد سرعت، انعطاف پذیری، یکپارچگی و نوآوری می‌باشد (گزارش فعالیت هیات مدیره اقتصاد نوین ۹۴، ص۳۴).

➢ **کمیته مطالبات معوق**

این کمیته بر اساس الزام بانک مرکزی و دستورالعمل وصول مطلبات تشکیل گردیده و از اهداف تشکیل آن می توان به تعیین خط مشی در خصوص پیگیری و وصول مطالبات غیرجاری بانک، بررسی و اتخاذ تصمیم در خصوص درخواست‌های مشتریان پرونده‌های غیر جاری کلان بانک، بررسی و ارائه پیشنهاد طرح های اجرایی تاثیر گذار در کنترل، وصول و کاهش مطالبات بانک، بررسی ادواری عملکرد مدیریت شعب استان‌ها در خصوص پیگیری وصول مطالبات، نظارت بر عملکرد اداره پیگیری و وصول مطالبات و ... می‌باشد (گزارش فعالیت هیات مدیره انصار۹۴، ص۲۹).

➢ **کمیته فقهی**

موضوع تطبیق فعالیت‌های اجرایی بانکی با احکام و قوانین بانکداری بدون ربا و اسلامی توسط این کمیته صورت می‌پذیرد و اهم وظایف و کارکردهای این کمیته شامل بررسی اولیه قراردادها و دستورالعمل‌ها، بررسی و اظهار نظر نسبت به موارد ارجاعی از سوی شورای فقهی، مشارکت در تهیه و تدوین قراردادها و دستورالعمل‌ها، مطالعات تخصصی و تطبیقی در حوزه بانکداری اسلامی و بررسی و اظهار نظر نسبت به استعلامات ارجاعی می‌باشد (گزارش فعالیت هیات مدیره بانک انصار۹۴، ص۲۹).

➢ **کمیته اعتبارات**

ماموریت اصلی کمیته اعتبارات به عنوان رکن اعتباری بانک، اتخاذ تصمیم در خصوص موضوعات و مسائل اعتباری از قبیل سیاست‌های اعتباری (اعم از کوتاه مدت و بلندمدت) بانک، بررسی بازارهای هدف، تسهیلات و تعهدات کلان، تسهیلات صندوق توسعه ملی و ... می‌باشد (گزارش فعالیت هیات مدیره انصار۹۴، ص۲۹).

www.SID.ir

Archive of SID

۳- روش شناسی پژوهش

رویکرد مورد استفاده در این مقاله اکتشافی است و روش تحقیق در این مقاله تحلیل محتوای وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های بانک‌ها می‌باشد. در این مقاله ابتدا اطلاعات مرتبط با هیات مدیره و کمیته‌های بانک‌ها که مورد افشا قرار گرفته‌اند جمع آوری شده، وضعیت هیات مدیره بر اساس آخرین وضعیت تا ۱۳۹۵ بروز شده است و وضعیت کمیته‌ها بر اساس آخرین اطلاعات منتشره توسط بانک ذکر شده است، سپس با توجه به تعداد اعضای هیات مدیره موظف و غیر موظف و تعداد کمیته‌های بانک‌ها، کلیه بانک‌ها با توجه به وضعیت هیات مدیره و کمیته‌ها رتبه‌بندی می‌نماییم.

منبع اطلاعات مورد بررسی، اطلاعات منتشره در سایت بانک‌ها (در راستای اجرای دستورالعمل بانک مرکزی در مورد ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط موسسات اعتباری) (بانک مرکزی، ۱۳۹۳) و گزارشات فعالیت سالانه هیات مدیره (از سایت کدال) می‌باشد.

گستره تحقیق تمامی بانک‌ها و موسسات مالی و اعتباری مجاز موجود در نظام بانکداری ایران می‌باشد که شامل ۳ بانک تجاری دولتی، ۵ بانک تخصصی دولتی، ۲۰ بانک خصوصی، ۲ بانک قرض الحسنه و ۵ موسسه اعتباری به اضافه یک موسسه در حال اخذ مجوز[۲] جمعا ۳۶ بانک و موسسه می‌باشد.

۳-۱- بررسی وضعیت هیات مدیره‌ها در بانک-های ایران

در جدول زیر اطلاعات مربوط به تعداد کل اعضای هیات مدیره، تعداد هیات مدیره موظف، تعداد هیات مدیره غیر موظف و این که آیا هیات مدیره از مدیر عامل در بانک مجزا می‌باشد یا نه؟ به تفکیک برای هر کدام از بانک‌های خصوصی، خصوصی شده، دولتی تخصصی، موسسات اعتباری و قرض الحسنه مشخص شده است.

با توجه به اطلاعات جدول (۲)، تعداد اعضای هیات مدیره در بانک‌های خصوصی بین هفت و سه می‌باشد، میانگین تعداد اعضای هیات مدیره ۵,۳ می-باشد. همان طور که از داده‌های جدول نمایان است، تعداد اعضای هیات مدیره غیر موظف نسبت به موظف در بانک‌های خصوصی بیشتر می‌باشد. در کلیه بانک-های خصوصی رئیس هیات مدیره از مدیر عامل تفکیک شده است، همان‌طور که در پیشینه پژوهش گفتیم، رچنر و دالتون (۱۹۹۱) گزارش نمودند که شرکت با ساختار دوگانه مدیر عامل به طور مدوام بهتر از شرکت بدون ساختار مدیرعامل عمل می‌نماید.

در بانک‌های خصوصی شده، تعداد اعضای هیات مدیره بین ۴ الی ۵ نفر می‌باشد، و عضو هیات مدیره غیر موظف در این بانک‌ها وجود ندارد.

در بانک‌های تخصصی دولتی نیز تعداد اعضای هیات مدیره بین ۴ الی ۵ نفر می‌باشد. در خصوص این که چه تعداد از این اعضا موظف و چه تعداد غیر موظف هستند، بدرستی اطلاعات افشا نشده است و رئیس هیات مدیره از مدیر عامل نیز تفکیک نشده است.

در بانک‌های دولتی، تعداد اعضای هیات مدیره بین ۵ الی ۶ نفر می باشد و اکثرا رئیس هیات مدیره از مدیر عامل تفکیک نشده است. همچنین در خصوص این اینکه چه تعداد از اعضا به عنوان عضو موظف هیات مدیره و چه تعداد به عنوان عضو غیر موظف هستند نیز به درستی افشا نشده است.

در موسسات اعتباری نیز تعداد اعضای هیات مدیره بین ۴ الی ۵ نفر می‌باشد و بجز موسسه اعتباری نور، در سایر موسسات هیات مدیره از مدیر عامل جدا می-باشد. در خصوص این که چه تعداد از اعضا عضو موظف و چه تعداد از اعضا عضو غیر موظف هستند نیز بدرستی افشا نشده است.

در بانک های قرض الحسنه نیز تعداد اعضای هیات مدیره بین ۴ الی ۵ نفر می‌باشد.

www.SID.ir

Archive of SID

جدول شماره (۲)

اطلاعات هیئت مدیره									
نام بانک	اندازه کل اعضا هیات مدیره	تعداد عضو موظف	تعداد عضو غیر موظف	تفکیک رئیس هیات مدیره از مدیرعامل	نام بانک	اندازه کل اعضا هیات مدیره	تعداد عضو موظف	تعداد عضو غیر موظف	تفکیک رئیس هیات مدیره از مدیرعامل
خصوصی					تخصصی دولتی				
پاسارگاد	۷	۵	۲	بله	مسکن	۵			خیر
انصار	۵	۲	۳	بله	توسعه تعاون	۴			خیر
پارسیان	۵	۲	۳	بله	کشاورزی	۵			خیر
اقتصاد نوین	۵	۲	۳	بله	صنعت و معدن	۴	۳	۱	خیر
خاورمیانه	۷	۱	۶	بله	توسعه صادرات	۵	۵	۰	خیر
کارآفرین	۷	۲	۵	بله	میانگین	۴,۶	۴		
سینا	۵	۲	۳	بله	مینیمم	۴	۳		
سامان	۵	۱	۴	بله	ماکسیمم	۵	۵		
آینده	۵	۲	۳	بله	دولتی				
سرمایه	۴			بله	پست بانک	۵	۵	۰	بله
دی	۵	۳	۲	بله	ملی	۵			خیر
حکمت	۵	۱	۴	بله	سپه	۶			خیر
گردشگری	۵	۳	۲	بله	میانگین	۵,۳	۵		
ایران زمین	۷	۳	۴	بله	مینیمم	۵	۵		
شهر	۳	۳	۰	بله	ماکسیمم	۶			
قوامین	۵	۱	۴	بله	موسسات اعتباری				
میانگین	۵,۳	۲	۳		کوثر	۵			بله
مینیمم	۳	۱	۰		مهر اقتصاد	۴			بله
ماکسیمم	۷	۵	۶		عسکریه	۵			بله
خصوصی شده					توسعه	۴			بله
ملت	۴	۴	۰	بله	کاسپین	۵			بله
تجارت	۵	۵	۰	بله	نور	۵			خیر
صادرات	۴	۴	۰	بله	میانگین	۴,۷			
رفاه کارگران	۵			بله	مینیمم	۴			
میانگین	۵	۴,۳	۰		ماکسیمم	۵			
مینیمم	۴	۴	۰		قرض الحسنه				
ماکسیمم	۵	۵	۰		رسالت ایران	۵			بله
					مهر ایران	۴	۴	۰	خیر
					میانگین	۴,۵			
					مینیمم	۴			
					ماکسیمم	۵			

www.SID.ir

Archive of SID

۳-۲- بررسی وضعیت کمیته‌ها در بانک‌های ایران

طبق ماده ۳۲ دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی سال ۹۵، هیأت مدیره مؤسسه اعتباری موظف به ایجاد کمیته حسابرسی، کمیته ریسک کمیته رعایت قوانین و مقررات مطابق با آخرین ضوابط ابلاغی بانک مرکزی در رابطه با نظام مؤثر کنترل داخلی مؤسسات اعتباری می‌باشد. با توجه به اطلاعات جدول (۳)، حدودا ۷۸٪ از بانک‌های ایرانی دارای کمیته حسابرسی و ۷۸٪ دارای کمیته ریسک می باشند، که از بین کمیته‌های موجود این دو کمیته در بیشتر بانک‌ها وجود دارد.

طبق ماده ۳۳ دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی سال ۹۵، هیأت مدیره مؤسسه اعتباری مکلف به ایجاد کمیته جبران خدمات می‌باشد. کمیته جبران خدمات باید بر طراحی و اجرای نظام حقوق و مزایا در مؤسسه اعتباری نظارت نماید تا اطمینان یابد که نظام جبران خدمات با کسب و کار بلندمدت، شرایط و محیط کار مؤسسه اعتباری سازگار بوده و با الزامات قانونی و مقرراتی مطابقت دارد. طبق جدول (۳) ۱۷ درصد از بانک‌ها دارای کمیته جبران و خدمات می‌باشند.

طبق ماده ۳۵ دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی سال ۹۵ ، هیأت مدیره مؤسسه اعتباری می‌تواند علاوه بر کمیته‌های تخصصی موضوع این دستورالعمل، عنداللزوم نسبت به تشکیل کمیته‌هایی نظیر کمیته انتصابات، کمیته اعتباری و کمیته سرمایه‌گذاری اقدام نماید. ۱۷ درصد از بانک‌ها دارای کمیته جبران خدمات و انتصابات می‌باشند، ۲۸ درصد از بانک‌ها نیز دارای کمیته اعتباری می‌باشند.

پس از کمیته حسابرسی و مدیریت ریسک، کمتیه پول شویی در ۲۵درصد از بانک‌ها موجود می‌باشد. کمیته مطالبات معوق نیز در ۲۵درصد بانک‌ها موجود می‌باشد.

جدول شماره (۳)

نام بانک	حسابرسی	مدیریت ریسک	کمیته دارایی و بدهی	کمیته انتصابات و جبران	کمیته تطبیق ومبارزه با پول شویی	کمیته مدیریت ریسک اعتباری	کمیته آیین نامه ها و دستور العمل ها	کمیته استراتژیک	فناوری اطلاعات	کمیته مطالبات معوق	کمیته فقهی	کمیته اعتبارات
پاسارگاد	۱	۱	۱					۱	۱			۱
انصار	۱	۱		۱	۱				۱	۱	۱	۱
ملت	۱	۱	۱	۱								
پارسیان	۱	۱		۱	۱							
تجارت	۱	۱										
صادرات	۱	۱	۱			۱						
اقتصاد نوین	۱	۱	۱							۱		۱
خاورمیانه	۱	۱					۱					۱
کارآفرین	۱	۱	۱					۱	۱	۱		
سینا	۱	۱		۱	۱	۱				۱		۱
سامان	۱	۱		۱				۱				
آینده	۱	۱			۱							

www.SID.ir

Archive of SID

نام بانک	حسابرسی	مدیریت ریسک	کمیته دارایی و بدهی	کمیته انتصابات و جبران	کمیته تطبیق و مبارزه با پول شویی	کمیته مدیریت ریسک اعتباری	کمیته آیین نامه ها و دستور العمل ها	کمیته استراتژیک	فناوری اطلاعات	کمیته مطالبات معوق	کمیته فقهی	کمیته اعتبارات
سرمایه	۱	۱										
دی	۱	۱			۱					۱	۱	۱
حکمت	۱	۱			۱							
گردشگری	۱	۱	۱		۱			۱		۱		۱
ایران زمین	۱	۱								۱		۱
شهر	۱	۱							۱	۱		۱
قوامین	۱	۱		۱	۱		۱		۱	۱		۱
رفاه کارگران	۱	۱										
مسکن	۱	۱										
توسعه تعاون	۱	۱										
کشاورزی												
صنعت و معدن												
توسعه صادرات												
پست بانک	۱	۱										
ملی	۱	۱										
سپه	۱	۱										
کوثر	۱	۱										
مهر اقتصاد												
عسکریه(ملل)												
توسعه												
کاسپین	۱	۱			۱							
نور												
رسالت	۱	۱										
مهر ایران												
جمع	**۲۸**	**۲۸**	**۶**	**۶**	**۹**	**۲**	**۲**	**۴**	**۵**	**۹**	**۲**	**۱۰**
درصد	**٪۷۸**	**٪۷۸**	**٪۱۷**	**٪۱۷**	**٪۲۵**	**٪۶**	**٪۶**	**٪۱۱**	**٪۱۴**	**٪۲۵**	**٪۶**	**٪۲۸**

۴- تحلیل داده‌ها و رتبه‌بندی بانک‌ها

جهت رتبه‌بندی بانک‌ها بر اساس یافته‌های تحقیق فرآیندی به شرح زیر صورت پذیرفت:

از آن‌جایی که مقوله حاکمیت شرکتی بحثی کیفی می‌باشد و تا کنون مدلی در جهت کمی نمودن داده-های حاکمیت شرکتی و رتبه‌بندی بانک‌ها در ایران صورت نگرفته است و طبق بررسی‌هایی که انجام شد، مدل استانداردی نیز برای رتبه‌بندی بانک‌ها توسط پژوهشگران خارجی ارائه نشده بود، ما براساس روش تحلیل محتوا، مدل رتبه‌بندی ابتکاری (مشابه با کار مرکز پژوهش‌های مجلس، که به منظور ارزیابی شفافیت مالی برای ۲۴ موسسه و بانک از روش کمی

www.SID.ir

Archive of SID

کردن ۷۷ شاخص مورد نظر استفاده نمودند)ارائه نمودیم و با توجه به اهمیت هر کدام از موارد کمیته‌ها مطابق با "دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی" به امتیازدهی و رتبه‌بندی بانک‌ها پرداختیم. نحوه امتیاز-دهی به صورت جدول(۴) می‌باشد.

در مورد تعداد اعضای هیات مدیره، برای هر بانک تعداد بیشتر از پنج نفر یک امتیاز و تعداد کمتر از پنج نفر یک امتیاز منفی تعلق گرفته است. در مورد تعداد اعضای هیات مدیره غیر موظف، اگر اطلاعاتی در خصوص تعداد اعضای غیر موظف در دسترس نبوده باشد، یک امتیاز منفی، اگر در بانکی هیات مدیره غیر موظف وجود نداشته باشد، یک امتیاز منفی، و در صورت وجود هیات مدیره غیر موظف یک امتیاز به آن بانک تعلق می‌گیرد. اگر اکثریت اعضای هیات مدیره را تعداد غیر موظف تشکیل بدهد، دو امتیاز به آن بانک تعلق می‌گیرد. و در نهایت اگر رئیس هیات مدیره از مدیر عامل تفکیک نشده باشد، یک امتیاز منفی به آن بانک تعلق می‌گیرد.

در مورد کمیته‌ها نیز، نحوه امتیاز هر بانک بین دو الی منفی دو می‌باشد، از آنجایی که کمیته حسابرسی و ریسک جز موارد الزامی می‌باشد، اگر بانک یا موسسه‌ای این کمیته‌ها را نداشته باشند، رتبه منفی یک می‌گیرند، سایر کمیته‌ها هر کدام دارای نیم نمره هستند که هر بانک از مجموع سایر کمیته‌ها نهایت ۲ امتیاز می‌تواند بگیرد.

با توجه به نمودار(۱)، به ترتیب بانک کارآفرین، خوارمیانه، ایران زمین، انصار، قوامین و سینا دارای بالاترین رتبه و موسسه مهر اقتصاد، نور، کشاورزی، توسعه صادرات دارای پایین‌ترین امتیاز می‌باشند.

خروجی رتبه‌بندی بانک‌ها به صورت نمودار (۱) می-باشد

جدول(۴) نحوه امتیازدهی

تعداد هیات مدیره	امتیاز	عضو غیر موظف	امتیاز
بیش از ۵	۱	عدم اطلاعات	-۱
کمتر از ۵	-۱	عدم وجود	-۱
تفکیک رئیس	امتیاز	وجود	۱
بله	۰	اکثریت	۲
خیر	-۱		

جدول (۵) امتیاز هر بانک

نام بانک	امتیاز هیات مدیره	امتیاز کمیته ها	جمع امتیازات
کارآفرین	۳	۲	۵
خاورمیانه	۳	۱	۴
ایران زمین	۳	۱	۴
انصار	۲	۲	۴
قوامین	۲	۲	۴
سینا	۲	۲	۴
پاسارگاد	۲	۲	۴

www.SID.ir

Archive of SID

نام بانک	امتیاز هیات مدیره	امتیاز کمیته ها	جمع امتیازات
اقتصاد نوین	۲	۱,۵	۳,۵
پارسیان	۲	۱	۳
سامان	۲	۱	۳
گردشگری	۱	۲	۳
دی	۱	۲	۳
آینده	۲	۰,۵	۲,۵
حکمت	۲	۰,۵	۲,۵
کاسپین	-۱	۰,۵	-۰,۵
شهر	-۲	۱,۵	-۰,۵
تجارت	-۱	۰	-۱
رفاه کارگران	-۱	۰	-۱
پست بانک	-۱	۰	-۱
کوثر	-۱	۰	-۱
رسالت ایران	-۱	۰	-۱
سپه	-۱	۰	-۱
صادرات	-۲	۱	-۱
ملت	-۲	۱	-۱
مسکن	-۲	۰	-۲
ملی	-۲	۰	-۲
سرمایه	-۲	۰	-۲
صنعت و معدن	-۱	-۲	-۳
عسکریه	-۱	-۲	-۳
توسعه تعاون	-۳	۰	-۳
مهر ایران	-۳	۰	-۳
توسعه	-۲	-۲	-۴
کشاورزی	-۲	-۲	-۴
توسعه صادرات	-۲	-۲	-۴
نور	-۲	-۲	-۴
مهر اقتصاد	-۲	-۲	-۴
ماکسیمم	**۳**	**۲**	**۵**
مینیمم	**-۳**	**-۲**	**-۴**
میانگین	**-۰,۲**	**۰,۳**	**۰,۱**

www.SID.ir

Archive of SID

نمودار شماره (۱)

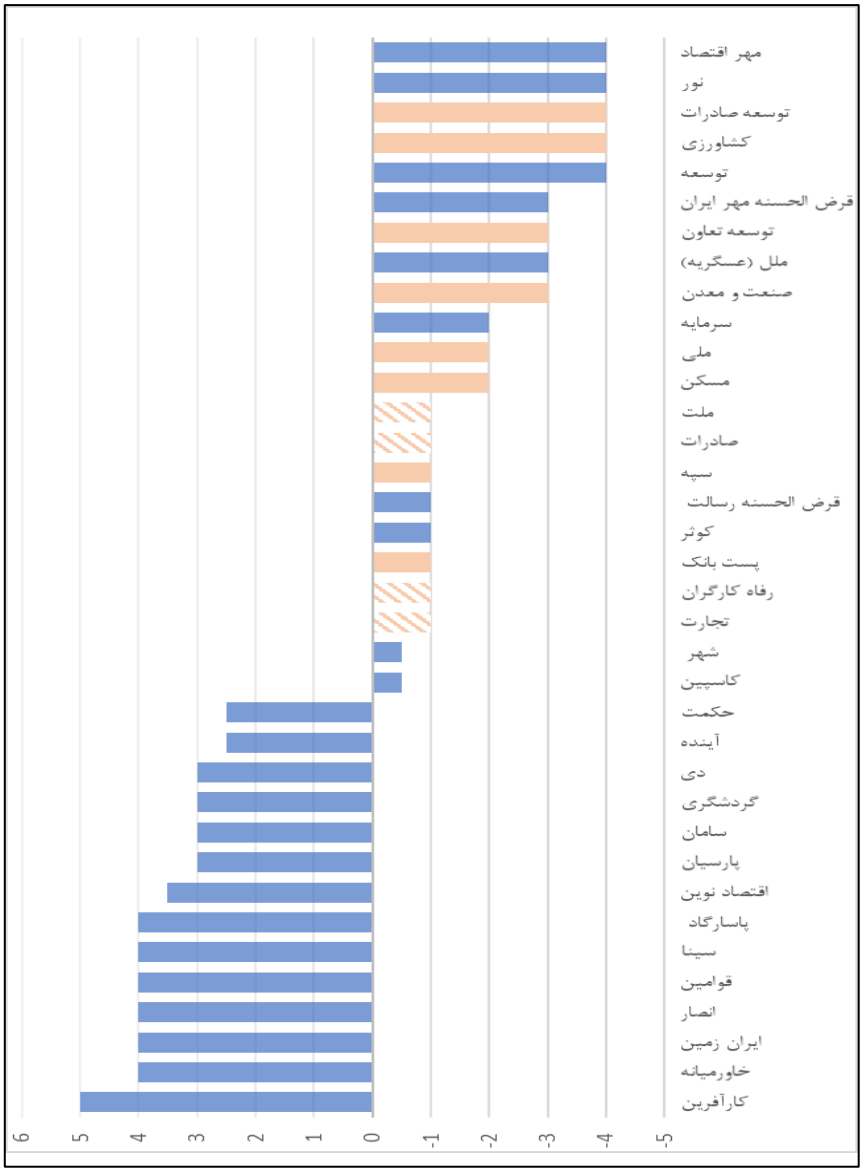

(پررنگ بانک های خصوصی، کم رنگ دولتی و هاشور خورده خصوصی شده)

۵- نتیجه‌گیری و بحث

در این پژوهش به بررسی وضعیت هیات مدیره و کمیته‌های آن در بانک‌های ایرانی از منظر حاکمیت شرکتی پرداختیم. اطلاعات مربوط به هیات مدیره و کمیته‌های ریسک ۳۶ بانک و موسسه ایرانی را با توجه به اطلاعات مستخرج از سایت یا گزارش هیات مدیره هر کدام از بانک‌ها و موسسات بررسی نمودیم. در تحلیل مقایسه‌ای نتایج این مطالعه با سایر پژوهشگران می‌توان گفت:

مقوله رتبه‌بندی بانک‌ها بر اساس وضعیت توجه به هیات مدیره و کمیته‌ها از جمله موضوعاتی است که کمتر مورد توجه محققین داخلی قرار گرفته است. هر چند در خصوص حاکمیت شرکتی پژوهش‌هایی انجام شده است ولی در مورد رتبه‌بندی بانک‌ها براساس

www.SID.ir

Archive of SID

هیات مدیره کمیته‌های بانک‌ها، تا کنون مطالعه‌ای در ایران صورت نگرفته است.

همان‌گونه که پژوهشگرانی مانند سمیر (۲۰۱۵) و سرایری (۲۰۱۵) در پژوهش خود از روش تحلیل محتوا استفاده نمودند، ما نیز در این پژوهش با استفاده از رویکرد تحلیل محتوا به رتبه‌بندی بانک‌ها پرداختیم. ولی شاخص رتبه بندی‌ای که ما در این مقاله استخراج نموده‌ایم بر پایه اطلاعات هیات مدیره و کمیته‌های بانک‌ها می‌باشد.

مشابه با پژوهش آمیکو (۲۰۱۴) که به ارائه توصیه‌های سیاسی در جنبه‌های خاصی از چارچوب دولتی از قبیل روابط با اشخاص وابسته و مسئولیت اعضای هیات مدیره برای اجرای موثرتر حاکمیت شرکتی می‌پردازد، ما نیز پس از بررسی وضعیت هیات مدیره و کمیته‌ها در ایران به ارائه نکاتی در راستای بهبود وضعیت افشا هیات مدیره و کمیته‌ها پرداختیم.

همسو با کار عبداله و همکارانش (۲۰۱۴) که به بررسی عملکرد افشا حاکمیت شرکتی بانک‌های اسلامی پرداختند، ما نیز به بررسی افشا اطلاعات در خصوص هیات مدیره و کمیته‌های بانک‌های ایران پرداختیم.

از یافته‌های تحقیق نتایج زیر قابل استحصال می‌باشد:

۱) تعداد اعضای هیات مدیره در بانک‌های ایرانی بین ۴ تا ۷ نفر متغیر می‌باشد، در برخی از بانک های دولتی هیات مدیره کمتر از پنج نفر می باشد که مغایر با توصیه های حاکمیت شرکتی در مورد تعدد اعضای هیات مدیره و همچنین فرد بودن اعضا می باشد.

۲) در بانک‌های خصوصی تعداد اعضای غیر موظف نسبت به موظف بیشتر می‌باشد ولی در سایر بانک‌ها تعداد اعضای موظف نسبت به تعداد اعضای غیر موظف بیشتر می‌باشد. مطابق با ماده ۱۴ دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی اکثر اعضای هیأت مدیره باید عضو غیراجرایی هیأت مدیره باشند، که این در بانک‌های خصوصی رعایت شده است ولی در سایر بانک‌ها رعایت نشده است.

۳) در مورد تعداد جلسات برگزار شده هیات مدیره در طی سال و تعداد ساعات هر جلسه نیز به درستی افشا اطلاعات صورت نگرفته است که طبق ماده ۲۳ دستورالعمل حداقل الزامات لازم است بدرستی این موارد ذکر شود.

۴) در بانک‌های خصوصی رئیس هیات مدیره از مدیر عامل تفکیک شده است، در بانک‌های دولتی این تفکیک صورت نگرفته است. تفکیک پست هیات مدیره از مدیرعامل یکی از توصیه های جدی حاکمیت شرکتی می باشد.

۵) بجز بانک‌های خصوصی و خصوصی شده که دقیقا مشخص کرده‌اند که چه تعداد از اعضای هیات مدیره موظف و چه تعداد غیر موظف هستند، در سایر بانک‌ها تعداد این اعضا بدرستی افشا نشده است. که این عمل خلاف دستورالعمل بانک مرکزی در خصوص افشا اطلاعات تعداد اعضای هیات مدیره می‌باشد.

۶) در حدود ۸۱ درصد از بانک‌ها دارای کمیته حسابرسی و ۷۸ درصد از بانک‌ها دارای کمیته ریسک می‌باشند، که نشان می‌دهد اکثر بانک-ها ماده ۳۲ دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی، را رعایت می‌نمایند.

۷) کمتر از ۵۰ درصد از بانک‌ها دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی مبنی بر تشکیل کمیته‌های تخصصی اختیاری را رعایت می-نمایند.

۸) در بیشتر بانک‌ها فقط لیستی از اسم کمیته-های تخصصی، بدون تشریح وظایف هر کدوم از این کمیته‌ها در بانک و نقش آن کمیته در بانک، عنوان شده است، نقش و استقلال این کمیته ها در عملیات بانک های ایرانی مشخص

www.SID.ir

Archive of SID

نیست و هیچ گزارش و یا داده متقنی در این زمینه در دسترس نیست.

۹) وضعیت و امتیاز هیات مدیره تاثیر و همبستگی مشهودی بر وضعیت و امتیاز کمیته‌های بانک دارد. این مسئله نشان می-دهد که هیات مدیره مبتنی بر اصول و مقررات حاکمیت شرکتی بر استقرار کمیته‌ها در بانک نیز اثر مثبت و معنی داری می‌گذارد.

۱۰) تمامی بانک‌های دولتی از وضعیت نامناسب هیات مدیره و های آن رنج می‌برند. اغلب بانک‌ها و موسسات اعتباری خصوصی وضعیت مناسبی در این زمینه دارند اما وضعیت برخی از این بانک‌های خصوصی نیازمند نظارت بیشتر بانک مرکزی می‌باشد.

بر اساس یافته‌های تحقیق، پیشنهادات زیر جهت تحقیقات آتی ارائه می‌گردد:

۱) تاثیر هیات مدیره کوچک و بزرگ بر شاخص-های سودآوری بانک‌ها

۲) بررسی تاثیر هر کدام از تعداد هیات مدیره موظف و غیر موظف بر شاخص سودآوری بانک‌ها و عملکرد بانک

۳) رابطه بین تعداد هیات مدیره و متغیرهای سودآوری بانک

۴) بررسی وجود هر یک از کمیته‌ها بر سودآوری بانک‌ها وموسسات اعتباری

فهرست منابع

* بهبود حاکمیت شرکتی در واحد های بانکی از انتشارات کمیته نظارتی بانکی بال، فوریه ۲۰۰۶، ترجمه عبدالمهدی ارجمند، ۱۳۸۸، بانک مرکزی جهوری اسلامی ایران
* پدرام، مهدی، شیرین بخش، شمس الله، زواریان، زهرا (۱۳۸۷)، " مروری بر مفاهیم حاکمیت شرکتی در نظام بانکداری بدون ربا در ایران" ، دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، دوره ۱، شماره ۱، تابستان ۱۳۸۷، صص ۴۴-۷.
* تقوی، مهدی، احمدیان، اعظم، کیانوند، مهران، (۱۳۹۲)، "تحلیلی بر تأثیر حاکمیت شرکتی بر ثبات سیستم بانکی کشورهای در حال توسعه (با تأکید بر شاخص مالکیت بانک ها)"، دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، دوره ۶، شماره ۳(پیاپی ۱۹)، پاییز ۱۳۹۲، صص ۶۶-۴۵.
* حساس یگانه، یحیی، داداشی، ایمان (۱۳۸۹)، " تاثیر حاکمیت شرکتی بر تصمیمات حسابرسان درباره ریسک و برنامه‌ریزی"، تحقیقات مالی، دوره ۱، شماره ۴، صص ۱۲۴-۱۰۵.
* دستورالعمل حداقل الزامات ناظر بر حاکمیت شرکتی در مؤسسات اعتباری غیردولتی، مدیریت کل مقررات، مجوزهای بانکی و مبارزه با پولشویی اداره مطالعات و مقررات بانکی، ۱۳۹۶.
* رهنمودهای اصول حاکمیت شرکتی برای بانک ها از انتشارات کمیته بال، اداره مطالعات و مقررات بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ژانویه ۲۰۱۵
* قالیباف اصل، حسن، رضائی، فاطمه (۱۳۸۷)، " بررسی تاثیر ترکیب هیات مدیره بر عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران" ، تحقیقات مالی، دوره ۹، شماره ۲، پایز ۱۳۸۷.
* گزارش فعالیت هیات مدیره بانک اقتصاد نوین سال ۹۴.
* گزارش فعالیت هیات مدیره بانک انصار سال ۹۴.
* گزارش فعالیت هیات مدیره بانک ایران زمین، سال ۹۴.
* گزارش فعالیت هیات مدیره بانک خاورمیانه، سال۹۴.
* گزارش فعالیت هیات مدیره بانک سامان سال۹۴.
* Abdullah, W. A. W., Percy, M., & Stewart, J. (2014, December). Corporate Governance Disclosure Practices of Islamic banks: the Case of Islamic banks in the Southeast Asian and the Gulf Cooperation Council region. In Journal of International Accounting Research (JIAR) Conference.
* Abdullah, W. Z. W., Ismail, S., & Jamaluddin, N. (2016). The impact of board

www.SID.ir

Archive of SID

composition, ownership and CEO duality on audit quality: The Malaysian evidence. Malaysian Accounting Review, 7(2).
* Ahmed, S. U., Ullah, G. W., Ahmed, S. P., & Rahman, A. (2016). An Empirical Study on Corporate Governance and Islamic Bank Performance: A Case Study of Bangladesh. International Journal of Finance & Banking Studies, 5(4), 1.
* Amico, A. (2014). Corporate Governance Enforcement in the Middle East and North Africa. OECD Corporate Governance Working Papers, (15), 0_1.
* Anderson, R. C., Mansi, S. A., & Reeb, D. M. (2004). Board characteristics, accounting report integrity, and the cost of debt. Journal of accounting and economics, 37(3), 315-342.
* Ararat, M., Black, B. S., & Yurtoglu, B. B. (2016). The Effect of Corporate Governance on Firm Market Value and Profitability: Time-Series Evidence from Turkey.
* Brown, L. D., & Caylor, M. L. (2006). Corporate governance and firm valuation. Journal of accounting and public policy, 25(4), 409-434.
* CHANGWONY, M. K., & ROTICH, G. (2015). Role of internal audit function in promoting effective corporate governance of commercial banks in Kenya. International Journal of Business and Law Research, 3, 15-33.
* Choi, Y. K., Han, S. H., & Lee, S. (2014). Audit committees, corporate governance, and shareholder wealth: Evidence from Korea. Journal of Accounting and Public Policy, 33(5), 470-489.
* Darmadi, S. (2013). Corporate governance disclosure in the annual report: An exploratory study on Indonesian Islamic banks. Humanomics, 29(1), 4-23.
* "Enhancing Corporate Governance for Banking Organisations", Basel Committee on Banking Supervision, BIS, February 2006
* Frankel, R. M., Johnson, M. F., & Nelson, K. K. (2002). The relation between auditors' fees for nonaudit services and earnings management. The accounting review, 77(s-1), 71-105.
* Gao, A. Z. L. (2015). Corporate governance and performance of financial. Studies, 22, 3131-3169.
* Klein, A. (2002). Audit committee, board of director characteristics, and earnings management. Journal of accounting and economics, 33(3), 375-400.
* Leung, S., Richardson, G., & Jaggi, B. (2014). Corporate board and board committee independence, firm performance, and family ownership concentration: An analysis based on Hong Kong firms. Journal of Contemporary Accounting & Economics, 10(1), 16-31.
* Li, Y., Armstrong, A., & Clarke, A. (2014). Relationships of corporate governance mechanisms and financial performance in Islamic banks: A meta-analysis. Journal of Business Systems Governance and Ethics, 9(1), 50-63.
* Malik, M., Wan, D., Ahmad, M. I., Naseem, M. A., & Rehman, R. U. (2014). Role Of Board Size In Corporate Governance And Firm Performance Applying Pareto Approach, Is It Cultural Phenomena?. Journal of Applied Business Research, 30(5), 1395.
* Maurya, V. N., Sharma, R. S., Aljebori, S. T. H., Maurya, A. K., & Arora, D. K. (2015). Correlation analysis between the corporate governance and financial performance of banking sectors using parameter estimation. American Journal of Theoretical and Applied Statistics, 4, 27-32.
* Pathan, S., Skully, M., & Wickramanayake, J. (2007). Board size, independence and performance: an analysis of Thai banks. Asia-Pacific Financial Markets, 14(3), 211-227.
* Sarkar, J., Sarkar, S., & Sen, K. (2012). A corporate governance index for large listed companies in India.
* Srairi, S. (2015). Corporate Governance Disclosure Practices and Performance of Islamic Banks in GCC Countries. Journal of Islamic Finance, 4(2).
* Tao, N. B., & Hutchinson, M. (2013). Corporate governance and risk management: The role of risk management and compensation committees. Journal of Contemporary Accounting & Economics, 9(1), 83-99.
* www.Codal.ir

یادداشت‌ها

[1] content analysis

[۲] بانک مهر اقتصاد

www.SID.ir